

**Кыргыз Республикасында
инфляция боюнча баяндама
2002-жылдын үчүнчү кварталы**

3 (5)

2002-жылдын ноябрь айы

Бишкек

Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама

Редакциялык Кеңеш:

Төрагасы: Абдуманапов Э.
Кеңештин мүчөлөрү: Цыплакова Л.
Абдыбалы тегин С.
Исакова Г.
Чокоев З.

Жооптуу катчысы: Бушман Ю.

Ушул басылма боюнча маалымат алуу үчүн:

Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
Экономика Башкармалыгына (996 3312) 66-90-59 телефону
61-07-30 факсы боюнча кайрылсаңыздар болот.
Электрондук почта: ybushman@nbkr.kg

Басылманы таратуу маселеси боюнча:

Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
Тышкы жана коомдук байланыштар бөлүмүнө
(996 312) 66-90-09 телефону, (996 312) 61-07-30 факсы
боюнча кайрылсаңыздар болот.
Электрондук почта: aaibalaeva@nbkr.kg
[http:// www.nbkr.kg](http://www.nbkr.kg)

Акча-кредит саясатынын алдыга койгон максаттары жана натыйжалары жөнүндө кеңири коомчулукка маалымдап туруу "Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама" басылмасынын максаты. Басылмада инфляция, аны түзүүчүлөр, региондор боюнча инфляциянын динамикасына түшүндүрмөлөр жана бүтүндөй алганда, инфляция факторлорун анализдөө жана келерки кварталга инфляция боюнча болжолдор камтылат. Квартал сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Маалыматтарды жаңыртуунун акыркы күнү: 2002-жылдын 31-октябры.

Уюштуруучусу - Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы.

Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция Министрлигинде каттоодон өткөн, катталуу күбөлүгүнүн № 628.

"Банк кабарчысы" журналынын редакциясынын басма борборунда даярдалган жана басылып чыгарылган. 720040, Бишкек шаары, Бөкөнбаев көчөсү 182, 16, 17 бөлмө.

Телефондор: (996 312) 21-83-73, 21-98-42.

Факс: (996 312) 21-83-73

200 нускада чыгарылат.

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2002-жыл.

Басылма, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз кайрадан басылып чыгарылууга жана кайсыл формада болбосун таркатылууга тийиш эмес. Басылманы көчүрүп басууда жана которууда "Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама" басылмасына милдеттүү түрдө таянуу зарыл.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Жылдык отчет Улуттук банктын жыл ичиндеги бүткөргөн иши жөнүндө толук баяндамасы болуп саналат. Ал өзүнө экономиканын реалдуу секторунун иштеп турушунун өзгөрүшүнүн жыйынтыктарынын кыскача мүнөздөмөсүн, ошондой эле акча-кредит чөйрөсүндөгү Улуттук банктын чечимдерин жана аракеттерин чагылдатат. Өзүндө: экономикалык өнүгүү жана акча-кредит саясаты, финансылык отчеттуулук, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

"Улуттук банктын бюллетени" Кыргыз Республикасынын реалдуу сектор, финансы сектору, тышкы сектор боюнча макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн, баалар боюнча маалыматтарды жана социалдык көрсөткүчтөрдү камтыйт. Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Экономика Башкармалыгынын экономикалык изилдөөлөр жана анализдөө бөлүмү тарабынан даярдалат. Басылманы даярдоодо Улуттук банктын структуралык бөлүмдөрүнүн, ошондой эле, коммерциялык банктардын материалдары, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин, Кыргыз Республикасынын баалуу кагаздар боюнча Улуттук комиссиясынын маалыматтары пайдаланылат. Ай сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөө балансы

"Кыргыз Республикасынын төлөө балансы" тышкы сектордун өнүгүшүндөгү акыркы тенденцияларды чагылдырат жана төлөө балансынын аналитикалык жана нейтралдуу формасы, тышкы сооданын структурасы, эл аралык резервдер, тышкы карыз боюнча маалыматтар жана таблицаларды камтыйт жана анда төлөө балансын түзүүнүн ыкмалары жана маалымат базасы, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эл аралык инвестициялык позициясы келтирилген. Басылма квартал сайын - январь, май айында, июлда жана октябрь айында жарыяланып турат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

"Улуттук банктын пресс-релизи" Улуттук банкта жана бүтүндөй банк системасында бир жума ичинде болуп өткөн жаңылыктарды камтыйт. Жума сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын басылмаларын алуу үчүн

Бишкек шаары Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Тышкы

жана коомдук байланыштар бөлүмүнө,

(996 312) 66-90-09 телефону

(996 312) 61-07-30 факсы боюнча кайрылсаңыздар болот.

<http://www.nbkr.kg>

МАЗМУНУ

1. ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕСТИН УЧУРДАГЫ АБАЛЫ	5
2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИ ЖАНА АНЫ ТҮЗҮҮЧҮЛӨР	6
2.1. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИН ТҮЗҮҮЧҮЛӨР	6
2.1.1. АЗЫК-ТҮЛҮК ТОВАРЛАРЫ	6
2.1.2. АЗЫК-ТҮЛҮКТӨН БАШКА ТОВАРЛАР	6
2.1.3. КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР	7
2.2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН РЕГИОНДОР БОЮНЧА ДИНАМИКАСЫ	8
3. ИНФЛЯЦИЯ ФАКТОРЛОРУ	9
3.1. АКЧА АГРЕГАТТАРЫ	9
3.1.1. АКЧА БАЗАСЫ	9
3.1.2. М2 АГРЕГАТЫ	9
3.1.3. М2Х АГРЕГАТЫ	9
3.2. ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАР	11
3.2.1. АКЧА РЫНОГУНУН ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАРЫ	11
3.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КАЗЫНА ВЕКСЕЛДЕРИ	11
3.3. АЛМАШУУ КУРСУ	12
3.4. СУРОО-ТАЛАП ЖАНА СУНУШ	14
3.4.1. ТАЗА ЭКСПОРТ	14
3.4.2. ИЧКИ СУРОО-ТАЛАП	16
3.4.2.1. ЖЕКЕ КЕРЕКТӨӨЛӨР	17
3.4.2.2. МАМЛЕКЕТТИК ЧЫГАШАЛАР	17
3.4.2.3. ИНВЕСТИЦИЯЛАР	17
3.4.3. ӨНДҮРҮЛҮП АЛЫНГАН ИЧКИ ДУҢ ПРОДУКТ	18
4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫНЫН АКЧА КРЕДИТ САЯСАТЫ МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	20
4.1. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНК БАШКАРМАСЫНЫН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	20
4.2. АКЧА-КРЕДИТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ КОМИТЕТИНИН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	20
4.3. 2002-ЖЫЛДЫН ҮЧҮНЧҮ КВАРТАЛЫ ИЧИНДЕГИ ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДИ ИЛИКТӨӨЛӨР ЖАНА 2002-ЖЫЛДЫН ТӨРТҮНЧҮ КВАРТАЛЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫ БОЛЖОЛДООЛОР	20

1. ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТИН УЧУРДАГЫ АБАЛЫ

Улуттук статистика комитетинин алдын ала берген маалыматы боюнча үстүбүздөгү жылдын январь-сентябрь айлары ичинде ички дүн продукт өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 2,6 процентке төмөндөгөн. Айыл чарбасы өсүштүн алгылыктуу арымында багыт алуу менен 0,9 процентти түзгөн. Бүтүндөй алганда, өнөр-жай өндүрүшүнүн түшүүсү түстүү металлургиянын жана электрэнергетиканын эсебинен жүргөн.

Отчеттук жылдын үчүнчү кварталында ФОВ баасында терс соода балансы түптөлөгөн. Товарлардын экспорту 5,8 процентке кыскарган, ал эми импорт жылдык маанисинде алганда 21,5 процентке өскөн. Импорттун озгон темпте өсүшү инвестициялык жана керектөө товарларынын эсебинен жүргөн.

АКШ долларынын сомго карата курсу жыл башынан бери 3,6 процентке төмөндөгөн. Бул, 2001-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 2,3 проценттик пунктка жогору. Үстүбүздөгү жылдын башынан тартып улуттук валютанын номиналдык эффективдүү курсунун чындалуусуна карабастан, сомдун реалдуу эффективдүү курсунун индекси иш жүзүндө өзгөрүүсүз калган.

Үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында акча сунушунун кеңейиши тенденциясы бардык агрегаттар үчүн сакталып калган. Акча базасынын жана М2 агрегатынын жылдык өсүү динамикасы басандаганына карабастан, алар көбөйүүгө ык койгон. Акча сунушу валюта рыногунда Финансы министрлигинин операцияларды ишке ашыруусун жана Улуттук банктын интервенцияларды жүргүзүүсүн шарттаган. Улуттук банктын үчүнчү кварталда чет өлкө валюталарын таза сатып алуусу 2001-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда бир азга кыскарган, бирок, бүтүндөй алганда, тогуз ай үчүн анын көлөмү өткөн жылдагы деңгээлден 7,9 млн. АКШ долларына ашкан.

Акча рыногунун проценттик ставкалары жана мамлекеттик казна векселдеринин рыногундагы кирешелүүлүк үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында бир топко жогорулаган. Финансы министрлиги сентябрь айынын акырында эмиссияынын көлөмүн төмөндөткөн.

Отчеттук жылдын үчүнчү кварталы үчүн керектөө баалары экинчи кварталга караганда 1,7 процентке төмөндөгөн. Мында, баанын сезондук төмөндөшү атап айтканда, азык-түлүк товарлары боюнча анын жүрүшү 2000-2001-жылдардын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда бир кыйла аз болгон.

Улуттук банктын болжолдоолоруна ылайык, төртүнчү кварталга карата керектөө баалары үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталындагыга салыштырганда 2,4-2,5 процентке көбөйөт. Ирак мамлекетине карата мамиленин чиелениши дүйнөлүк финансы рынокторуна жана мунайзат рыногуна олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн. Мунайзатка баанын жогорулашы республикада мунайзат бааларына да таасирин тийгизиши күтүлүүдө. Экономиканы монетизациялоо процесси улантылмакчы, бирок кийинчерээк инфляциянын күчөп кетиши тобокелдигинин белгилери байкалууда.

2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИ ЖАНА АНЫ ТҮЗҮҮЧҮЛӨР

1-график: КБИнин жылдык динамикасы

Үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында керектөө бааларынын индексинин төмөндөшү байкалган, бул жылдын ушул мезгилине мүнөздүү. Улуттук статистика комитетинин маалыматтарына ылайык, керектөө баалары 2002-жылдын үчүнчү кварталында 1,7 процентке кыскарган. 2001-жылдын тиешелүү мезгилинде инфляция 4,2 процентке төмөндөгөндүгүн салыштыруу үчүн белгилеп кетүү зарыл.

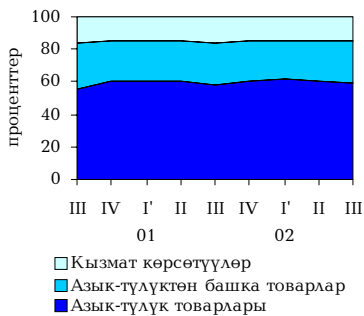
Мында, азык-түлүк товарларына баа 4,2 процентке аз болгон, азык-түлүктөн башка товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр тиешелүүлүгүнө жараша, 1,6 процентке жана бир процентке кымбаттаган. Үчүнчү кварталда инфляциянын деңгээлинин өсүш арымынын терс мүнөзү айыл чарба азык-түлүгүнө баанын сезондук төмөндөшү менен шартталган.

2.1. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИН ТҮЗҮҮЧҮЛӨР

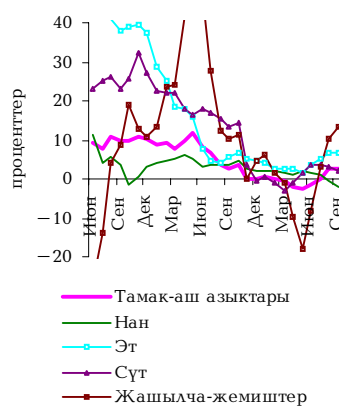
2.1.1. АЗЫК-ТҮЛҮК ТОВАРЛАРЫ

Азык-түлүк товарларына баа жашылча-жемиштерге баанын сезондук түшүшүнүн таасири алдында үчүнчү кварталда 4,2 процентке төмөндөгөн. Өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда түшүм жыйноо мезгилинде аба ырайынын ыңгайсыз шартынан улам, мөмө-жемиштердин жана жашылчалардын түшүмдүүлүгү кыскарган. Кароого алынып жаткан мезгилде жашылча-жемиштерге баа 31,3 процентке төмөндөгөн, ошондой эле нанга жана нан азыктарына баанын 3,7 процентке, сүт азыктарына жана жумурткага баанын 1,4 проценке төмөндөшү да жүргөн.

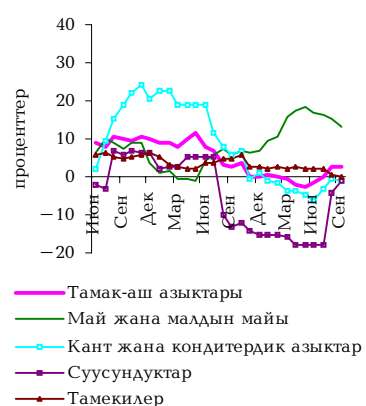
2-график: КБИнин структурасы

3а графиги: Азык-түлүк товарларына баанын жылдык динамикасы

3б графиги: Азык-түлүк товарларына баанын жылдык динамикасы

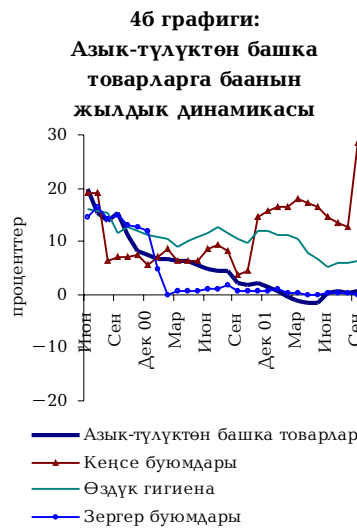

2.1.2. АЗЫК-ТҮЛҮКТӨН БАШКА ТОВАРЛАР

Азык-түлүктөн башка товарларга баанын индекси 2002-жылдын үчүнчү кварталында үстүбүздөгү жылдын июль жана сентябрь айларында күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын жогорулашынан улам 1,6 процентке өскөн. Атап айтканда, үчүнчү кварталда бензинге баа 10,8 процентке өскөн. Күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталынан тартып жогорулоого ык коюусу, объективдүү процесс болуп саналат.

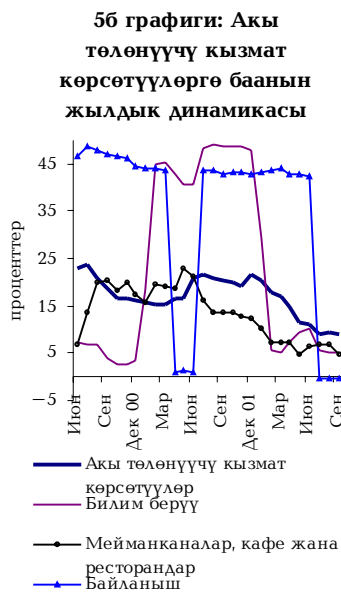
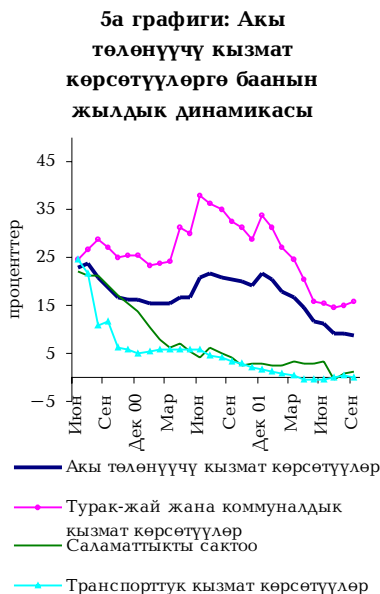
Россия менен ОПЕКтин ортосунда келишилген жана 2002-жылдын экинчи кварталында колдонулуп келинген дүйнөлүк рынокко мунайзаттарын берүүнү кыскартуу боюнча келишим республиканын ичиндеги баанын олуттуу түшүшүнө алып келген. Россияда мунайзаттарына баанын жогорулоосу республикада баанын жогорулоосуна түрткү берген.

Жаңы окуу жылынын башталышы менен сентябрь айында суроо-талаптын өсүшүнүн таасири алдына кеңсе буюмдарына баанын 17,3 процентке жогорулоосу жүргөн. Баанын, 0,2-0,3 процент чегинде бир азга жогорулоосу кийим-кече жана бут кийим, эмеректер, турмуш-тиричилик приборлору жана жеке гигиена буюмдары боюнча катталган.

2.1.3 КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

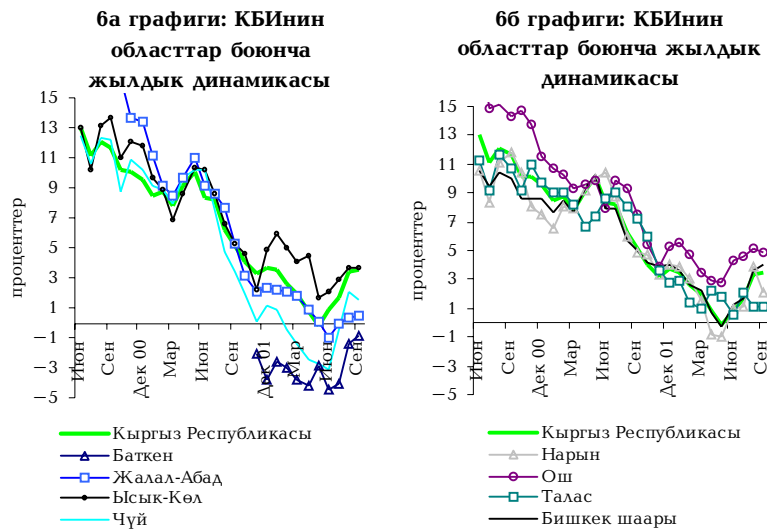
Калкка акы төлөнүүчү кызматтардын баасынын индекси көбүнесе монополисттердин баа саясаты менен аныкталат. Үчүнчү кварталда кызмат көрсөтүүлөргө тарифтер өзгөргөн эмес. Акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баанын жогорулоосу бир процентти түзгөн. Бул, билим берүү кызматтары жаңы окуу жылын-

да баштап 7 процентке кымбаттагандыгы менен шартталган. Мындан тышкары, күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын өзгөрүүсүнөн улам, транспорттук кызмат көрсөтүүлөргө баа бир процентке жогорулаган.

2.2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН РЕГИОНДОР БОЮНЧА ДИНАМИКАСЫ

Үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында баанын төмөндөшү республиканын бардык областтары боюнча катталган. Керектөө баасы 1,1 процентке өскөн Баткен областы гана айрымаланган. Көпчүлүк региондордо баанын сезондук төмөндөшү республика боюнча орточо деңгээлден ашып түшкөн. Алып көрсөк, керектөө

баалары Ысык-Көл, Нарын жана Талас областтары боюнча 5,5 проценттен көбүрөөккө төмөндөгөн. Жалал-Абад жана Чүй областтарында баа 2,8-3 процент чегинде кыскарган. Республиканын ордо калаасы Бишкек шаарында керектөө баалары 1,7 процентке төмөндөгөн. Баа динамикасы азык-түлүк товарларына байланыштуу сезондуулук менен шартталган.

3. ИНФЛЯЦИЯ ФАКТОРЛОРУ

3.1. АКЧА АГРЕГАТТАРЫ

Үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында акча агрегаттарынын өсүшү байкалган. Улуттук банктын валюталык интервенциялары акча базаларын кеңейтүүнүн негизги булагы болгон. Демек, М2 агрегатынын көбөйүүсү негизинен акча базасынын динамикасы менен шартталган. Улуттук валютадагы депозиттер бир азга өскөн. Чет өлкө валютасындагы депозиттердин динамикасынан улам М2Х агрегатынын озгон темпте өсүшү жүргөн. Анын негизги массасы юридикалык жактардын эсептик депозиттерине жана жеке адамдардын талап боюнча төлөнүүчү депозиттерине туура келген.

3.1.1. АКЧА БАЗАСЫ¹

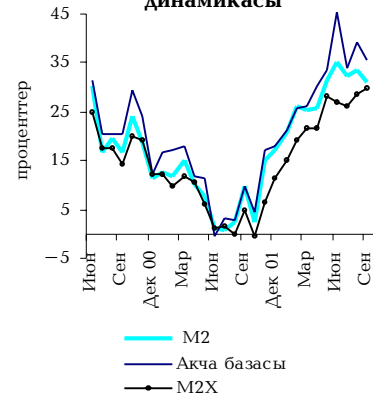
Үчүнчү кварталда акча базасы 10,1 процентке көбөйгөн. Бүтүндөй алганда, үстүбүздөгү жылдын тогуз айы ичинде акча базасынын өсүшү 26,6 процентти түзгөн. Акча базасы валюта рыногундагы Финансы министрлигинин операцияларынын жана Улуттук банктын интервенцияларынын таасири алдында түптөлгөн. АКШ долларын таза сатып алуу үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында 2001-жылдын тиешелүү мезгилиндеги 10,7 процентке караганда, бир азга төмөндөө менен 9,2 процентти түзгөн. Үстүбүздөгү жылдын баш жагынан тартып Улуттук банктын АКШ долларын таза сатып алуусу өткөн жыдын тогуз айына караганда, 7,9 млн. АКШ долларга көбөйгөн. 2002-жылдын 1-октябрына карата абал боюнча Улуттук банктын эл аралык дүн резервдери акча базасынын 204,5 процентин жабат.

Акча базасынын структурасында жүгүртүүдөгү акчалардын үлүшүнүн 2002-жылдын июнь айынын акырындагы 93,1 проценттен сентябрь айынын акырындагы 94,4 процентке чейинки бир азга көбөйүүсү белгиленген. Жүгүртүүдөгү акчалардын көлөмү үчүнчү квартал ичинде 11,7 процентке өскөн.

3.1.2. М2 АГРЕГАТЫ

Үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында М2 акча агрегаты 8,9 процентке көбөйгөн. Үстүбүздөгү жылдын тогуз айы ичинде М2 акча массасы 21,7 процентке арткан. Депозиттик базанын М2 агрегатынын структурасында өсүшү 2,6 процентти түзгөн. Мында, мөөнөттүү депозиттердин көлөмү үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталындагыга караганда 10,1 процентке кыскарган. Мөөнөттүү депозиттердин динамикасы коммерциялык банктар тарбынан сунуш кылынган проценттик ставкалардын азайышы менен шартталышы мүмкүн. Улуттук валютадагы мөөнөттүү депозиттер боюнча проценттик ставкалар чет өлкө валютасындагы мөөнөттүү депозиттер боюнча проценттик ставкаларга жакыныраак белгиленген.

7-график: Акча агрегаттарынын жылдык динамикасы

¹ Коммерциялык банктардын чет өлкө валютасындагы депозиттерин эске алуусуз.

3.1.3. M2X АГРЕГАТЫ

Күндөлүк алмашуу курсу боюнча кароого алынып жаткан жылдын үчүнчү кварталы үчүн M2X акча агрегатынын көлөмү 11,7 процентке көбөйгөн. Акча массасы M2Xтин структурасында төмөнкү өзгөрүүлөр жүргөн: банктардан тышкаркы накталай акчалардын үлүшү 62,7 проценттен 62,2 процентке чейин кыскарган, улуттук валютадагы депозиттердин үлүшү 14,5 проценттен 12,9 процентке чейин кыскарган, ал эми чет өлкө валютасындагы депозиттердин үлүшү 22,8 проценттен 24,9 процентке чейин көбөйгөн.

3.2. ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАР

3.2.1. АКЧА РЫНОГУНУН ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАРЫ

Июль айында - август айынын башында банктар аралык кредит рыногунда ставкалар төмөн бойдон калган жана 4,5 проценттен 5 процент чегинде өзгөрүлүп турган. Бирок, август айынын экинчи жарымынан сентябрь айынын аягына чейин коммерциялык банктардагы үстөк резервдердин деңгээли олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болгон, бул алгач улуттук валютадагы кредиттер боюнча, андан соң РЕПО операциялары боюнча акча ресурстарынын наркынын 6 процентке чейин өсүшүнө алып келген.

Улуттук банктын ноталары сегметинде, мурдагыдай эле, атаандаштык төмөнкү деңгээлде сакталып турган: үчүнчү кварталда Улуттук банктын ноталарын жайгаштыруу боюнча 4 гана аукцион өткөрүлгөн катары таанылган. Анын ичинен эки аукцион август айында, эки аукцион сентябрь айында өткөрүлгөн. Бүтүндөй алганда, квартал ичинде учеттук ставканын мааниси үчүнчү кварталдын баш жагындагы 5,9 проценттен кварталдын аяк жагындагы 6,8 процентке чейин көбөйгөн, РЕПО операциялары боюнча ставкалар 4,5 проценттен 6 процентке чейин, ал эми улуттук валютадагы банктар аралык кредиттер боюнча 5 проценттен 6 процентке чейин өскөн.

3.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КАЗНА ВЕКСЕЛДЕРИ

Мамлекеттик казна векселдери (МКВ) боюнча кирешелүүлүктүн динамикасы негизинен, Финансы министрлиги тарабынан аукциондо жайгаштырылган баалуу кагаздардын көлөмдөрүнүн таасири алдында түптөлгөн. Мамлекеттик казна векселдерине жетиштүү туруктуу суроо-талап июль айында да сакталып турган.

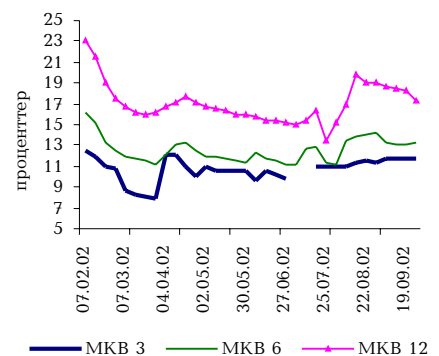
Июль жана август айларында мамлекеттик казна векселдерине суроо-талаптын деңгээли басандап, мөөнөттөрү ар түрдүү болгон бардык баалуу кагаздар боюнча кирешелүүлүк арткан. Август айында өткөрүлгөн акыркы эки аукциондо жана сентябрь айында Финансы министрлиги эмиссиянын көлөмүн кыскарткан, бул кирешелүүлүктүн улам төмөндөшүнө алып келген.

Бүтүндөй алганда, үчүнчү квартал ичинде мамлекеттик казна векселдери боюнча кирешелүүлүк жогорулаган: жүгүртүү мөөнөтү үч ай болгон МКВ боюнча 9,9 проценттен 11,7 процентке чейин, жүгүртүү мөөнөтү алты ай болгон МКВ боюнча 11,1 проценттен 13,2 процентке чейин, жүгүртүү мөөнөтү он эки ай болгон МКВ боюнча 15,2 проценттен 13,3 процентке чейин. Мамлекеттик казна векселдеринин бардык түрлөрү боюнча проценттик ставкалардын орточо салмактанып алынган деңгээли 13,7 проценттен 15,3 процентке чейин көбөйгөн.

8-график: Акча рыногунун проценттик ставкалары

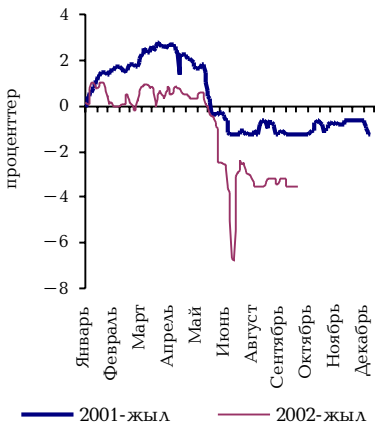

9-график. МКВнын кирешелүүлүгүнүн динамикасы

3.3. АЛМАШУУ КУРСУ

10-график:
2001-2002-жылдар ичинде
банктар аралык валюта
рыногунда доллардын
курсунун өсүш арымдары

Июль айынын биринчи күндөрүндө валюта рыногунда, дүйнөлүк финансы рынокторунда доллардын наркынын басымдуу түшүшү жана республикага валютанын агылып келүүсүнүн сезондук көбөйүүсү менен шартталган доллардын курсунун түшүшү сакталып калган. Валюта тооруктарындагы доллардын курсу июль айынынын баш жагында 44,5 сом/доллар белгисине чейин төмөндөгөн. Бирок, 5-июлдан тартып, рыноктун айрым катышуучуларынын алып-сатарлык активдүүлүгү чет өлкө валютасына болгон суроо-талаптын өсүшүнө жана алмашуу бюролорунда доллардын курсунун артышына алып келген. Мындан тышкары, ушул мезгил ичинде дүйнөлүк финансы рынокторунда доллардын башка валюталарга карата курсунун айрым бир корректировкаканышы катталган. Мына ушул факторлордун бардыгы келип, доллардын курсунун күчөшүнө жана банктар аралык валюта рыногунда доллардын курсу 46,3 сомго чейин өсүшүнө түрткү берген.

Улуттук банк тарабынан ушул учурда ишке ашырылган валюталык интервенциялар доллардын чыңдалышынын басандалышына жана абалдын бир аз турукташуусуна алып келген. Июль айынын экинчи жарымында валюта рыногунда доллардын курсунун өсүшү кайрадан байкалган, ал эми бул, кардарлардын контракттарына төлөө үчүн коммерциялык банктардын чыгашаларынын артышынан улам келип чыккан. Чет өлкө валютасына карата суроо-талапты канааттандыруу максатында Улуттук банк валюта интервенцияларын кайрадан жүзөгө ашырган, анын жыйынтыгында абал турукташкан жана июль айынын үчүнчү декадасында валюта рынокторунда доллардын курсунун төмөндөө тенденциясына ыктоо белгиленген.

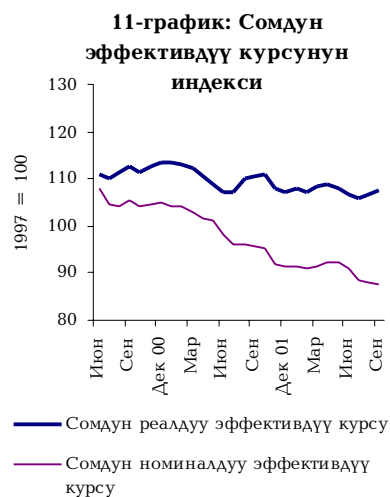
Август айынын биринчи жарымында банктар аралык валюта рыногундагы абал туруктуу бойдон калган жана курстун олкусолкулугу бир аз гана: 1 АКШ доллары үчүн 46 сомдон 46,1 сомго чейин өзгөрүлүп турган. Бирок, август айынын экинчи жарымынан тартып кардарлардын контракттарына төлөө боюнча чыгашалардын өсүшүнө байланыштуу банктарда чет өлкө валютасына болгон суроо-талап жогорулаган, бул банктар аралык валюта тооруктарында доллардын курсунун 46,2 сом/долларга чейин жогорулоосуна алып келген. Абалды турукташтыруу максатында Улуттук банк, накталай эмес долларды сатууну жүзөгө ашырган. Август айынын акыркы күндөрүндө рынокто доллардын курсунун 46 сом/долларга чейин төмөндөшү катталган.

Бирок, сентябрь айынын башында кардарлардын контракттарына төлөөлөр боюнча чыгашалардын товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн экспортуна түшүүлөрдөн байкалаарлык артып турушуна байланыштуу, валюта рыногунда доллардын курсу кайрадан жогорулай баштаган (анын мааниси 46,2 сом/долларга жеткен). Абал, сентябрдын экинчи жана үчүнчү декадаларында байкалаарлык өзгөргөн: товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн экспортуна накталай эмес доллардын түшүшүнүн олуттуу артышы, коммерциялык банктар тарабынан банктар аралык валюта тооруктарында чет өлкө валюталарын сунуштоо

көлөмүн арттыруусуна жана доллардын курсунун 1 АКШ доллары үчүн 46 сомго чейин төмөндөшүнө алып келген.

Үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталы ичинде сомдун алмашуу курсу 0,3 процентке, ал эми бүтүндөй алганда, тогуз ай үчүн 3,6 процентке чыңдалган. 2001-жылдын тиешелүү мезгилинде бул көрсөткүчтүн мааниси тиешелүүлүгүнө жараша, 0,7 жана 1,3 процентти түзгөн.

Үчүнчү кварталдын жыйынтыгы боюнча сомдун номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индексинин мааниси 2002-жылдын баш жагындагыга караганда 4 проценттик пунктка төмөндөгөн, бул улуттук валютанын чыңдалуусун айгинелеп турат. Сомдун номиналдуу курсунун чыңдалуусу негизги соода өнөктөштөрдөн болгон мамлекеттердин орточо салмактанып алынган инфляциясынан бир кыйла жогору болушу менен компенсацияланган, натыйжада, алдын-ала эсептөөлөр боюнча, 2001-жылдын декабрь айына салыштырмалуу реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индекси өзгөргөн эмес, анын жогорулоосу 0,2 проценттик пункту түзгөн. КМШ өлкөлөрүнүн валюталарына карата реалдуу алмашуу курсунун индекси өткөн жылдын декабрь айына караганда 1,8 проценттик пунктка төмөндөгөн.

3.4. СУРОО-ТАЛАП ЖАНА СУНУШ

Инфляциянын стабилдүү төмөн болуп турушу, чогуу алгандагы суроо-талап болжол менен алганда товарлар жана кызмат өрсөтүүлөрдүн чогуу алгандагы сунушуна дал келип тургандыгын далилдөөдө. Инфляция ички тең салмактуулукту мүнөздөйт, ал эми экономиканын тышкы тең салмактуулугунун индектору катары улуттук валютанын алмашуу курсу кызмат кылат. Улуттук валютанын номиналдык алмашуу курсунун чыңдалуусу чет өлкө валюталарынын агымынын агылып кирүүсүнүн, анын агылып чыгуусунан артып турушун чагылдырат.

Түптөлүп калган абал, трансформациялоо жылдары республикада рыноктук сектор түптөлгөндүгүн айтып турат, бул ички суроо-талапты канааттандырат жана импорттон көз карандылык кандыйдыр бир деңгээлде кыскарган. Ошону менен бирге, суроо-талаптын учурдагы абалын толук канааттандыраарлык деп айтууга болбойт. Бул, жумушсуздуктун олуттуу деңгээлдеги орун алып тургандыгына байланыштуу. Трансформациялануу жылдары ичинде ар кандай себептерден улам негизги фондулардын иштен чыгып калуусу жумушсуздуктун себеби болуп саналат. Өндүрүштүк капиталдын тартыштыгы колдо болгон эмгек күчүн толук пайдаланууга жол бербей жатат. Суроо-талап жагынан экспорттук потенциал жана товарлардын эркин жүгүртүлүшү чектөө катары орун алууда.

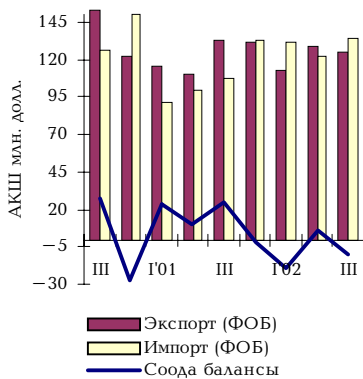
Мындан тышкары, бул жерде республиканын экономикасы толук рыноктук деп саналбай тургандыгын моюнуга алууга тийишбиз. Республиканын экономикасында рыноктук мамилелерге анчалык тартыла албай жаткан олуттуу сектор иштеп турууда. Экономиканын рыноктук секторун кеңейтүү аны монетизациялоону, чогуу алгандагы суроо-талапты жана сунушту арттыруу үчүн зарыл шарт болуп саналат. Анткени бул өз кезегинде, рыноктун өнүгүшүнө, финансылык ортомчулукту күчөтүүгө, өндүрүштүк жана финансылык капиталдын топтолушуна жана агылып киришине түрткү бермекчи.

3.4.1. ТАЗА ЭКСПОРТ

Кыргыз Республикасынын тышкы соодасынын сальдосу алдын-ала алынган маалыматтар боюнча 2002-жылдын үчүнчү кварталында 10 млн. АКШ доллары өлчөмүндө тартыштык менен түптөлгөн. Соода балансынын сальдосу өткөн жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда эки жарым эсеге начарлаган, анткени, 2001-жылдын үчүнчү кварталынын акырында республиканын соода балансы 21,5 млн. АКШ доллары өлчөмүндө оң чыккан эле. Тышкы соодалык жүгүртүү 6,6 процентке көбөйгөн. КМШ өлкөлөрү менен товар жүгүртүү 3,2 процентке, алыскы чет өлкөлөр менен 10,1 процентке жогорулаган.

Кароого алынып жаткан мезгилде ФОБ баасындагы товарлардын экспорту 5,8 процентке кыскарган. КМШ өлкөлөрүнө экспорттун кыскаруусу 11,1 процентти, алыскы чет өлкөлөргө 1,5 процентти түзгөн. Алтындын экспорту үчүнчү кварталда 53,9 млн. АКШ долларынан 29,6 млн. АКШ долларына чейин

12-график: Соода балансы

төмөндөгөн. Алтынды эске албаганда, соода балансынын калган статьяларынын экспорту 21,2 процентке өскөн.

Экспорттун функционалдык структурасында, аралык товарларынан жана энергопродуктыларынан тышкары, бардык функционалдык топтор боюнча өсүш жүргөн. Калган функционалдык топтордун экспортунун көлөмү өсүш багытында келүүдө. Алып көрсөк, керектөө товарларын ташып кетүү 92,7 процентке, чийки заттарды ташып кетүү 50,9 процентке, инвестициялык товарларды 15,1 процентке көбөйгөн. Эң чоң салыштырмалуу салмакты курамына алтын кирген аралык товарларынын экспорту ээлейт. Андан кийин чийки заттар, энергопродуктылар, керектөө жана инвестициялык товарлары турат.

Керектөө бааларынын экспортунун олуттуу кеңейиши ысытуу лампаларынын, электр жана тигилүү буюмдардын, пластмассадан жасалган буюмдардын, жашылча-жемиштердин эсебинен камсыз кылынган. Чийки заттардын функционалдык тобунун ичинен ири мүйүздүү малдардын терилерин ташып кетүүнүн 270 процентке, пахта буласын ташып кетүүнүн 83 процентке, алюминийдин калдыктарынын жана сыныктарынын, кара металлдарды ташып кетүү тиешелүүлүгүнө жараша, 11 жана 30 процентке, демек, алюминий эритмелирин, малдын терисинен алынган булгарыларды ташып кетүүнүн көбөйгөндүгү катталган. Алып көрсөк, органикалык эмес химиянын айрым продуктыларынын экспортунун олуттуу өсүшү байкалган.

Инвестициялык товарларды ташып кетүү, автомобилдердин запастык бөлүктөрүнүн жана жабдууларынын, кара металлдан жасалган цистерналардын, автобустардын, оптикалык приборлордун жана аппараттардын эсебинен 15 процентке өскөн. Аралык товарлардын экспортунун 39,9 процентке азаюусу чет өлкөгө алтынды сатуунун 26,5 процентке кыскарышы менен шартталган.

Товарлардын экспорттун географиялык бөлүштүрүүдө алдынкы позицияны алыскы чет өлкөлөр сактап калууда жана алар 57 процентти түзөт. Эгерде өткөн жылы, ал жакка негизинен алтын экспорттолгон Швейцария эң олуттуу салыштырмалуу салмакты ээлеген болсо, үчүнчү кварталда анын үлүшү болгону 2 процентти гана түзгөн. Бул, үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталынан тартып, Кыргызстан Швейцариядан тышкары алтынды Бириккен Араб Эмираттарына экспорттой баштагандыгы менен түшүндүрүлөт жана үчүнчү кварталдан тартып, чет өлкөгө экспорттолуп жаткан алтындын 91,9 процентти Бириккен Араб Эмираттарына экспорттоло баштаган. Ошентип, кароого алынып жаткан мезгил ичинде экспорттун эң олуттуу салыштырмалуу салмагын Бириккен Араб Эмираттары, Кытай, АКШ жана Түркия ээлеген.

Малдын терисин жана булгарыны, түстүү металлдардын сыныктарын жана калдыктарын, автомобилдерди (мурда колдонулган) ташып кетүүнүн артышынын себебинен 2001-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда Кытайга товарлардын экспорту 5,3 млн. АКШ долларынан 13,2 млн. АКШ долларына чейин көбөйгөн. АКШга товарлардын экспорту 9 млн. АКШ долларын түзгөн, анын 91 проценттен көбүрөөгүн керосин түзөт. Бүтүндөй

алганда, алыскы чет өлкөлөргө экспорт 5,2 процентке, КМШ өлкөлөрүнө 11,2 процентке азайган. КМШ өлкөлөрүнүн ичинен Россия, Казакстан жана Өзбекстан негизги өнөктөш бойдон калууда. Басма продукцияларынын, синтетикалык жана жасалма булалардын ийрилген жиптердин, тилкелүү листтердин жана шифердин, борборлоштурулган насостордун экспортунун эсебинен Тажикстанга товарларды ташып келүү дээрлик төрт эсеге көбөйгөн. Россияга товарларды ташып кетүү 48,4 процентке өскөн. Өзбекстанга жана Казакстанга экспорт тиешелүүлүгүнө жараша, 45 жана 23,4 процентке кыскарган, бул электрэнергиясын берүүнүн олуттуу кыскарышы менен түшүндүрүлөт.

ФОБ баасындагы товарлардын импорту, алдын-ала маалыматтар боюнча 21,5 процентке өскөн. Импорттун жогорулашы КМШ өлкөлөрүнөн жана алыскы чет өлкөлөрдөн жүргөн, ал тиешелүүлүгүнө жараша 16,7 процентти жана 27,9 процентти түзөт. Импорттун кеңейишинин негизги фактору болуп: 1) терроризмге каршы күрөшүү боюнча биргелешкен коалициянын күчтөрүнүн керектөөлөрү; 2) гуманитардык жардамдын көлөмүнүн артышы саналат.

Импорттун жогорулоосу аралык товарларды эске албаганда, бардык функционалдык статьялар боюнча жүргөн. Өсүштүн эң жогорку арымы инвестициялык жана керектөө товарларына туура келген. Инвестициялык товарлардын импорту тракторлор, кен казып алуучу жабдуулары, жүк ташуучу автомобилдер, байланыш жабдуулары, машиналар жана атайы багыттагы электр аппаратуралары сыяктуу товарлардын түрлөрүнүн эсебинен дээрлик эки эсеге көбөйгөн. Энергопродуктылардын импорту 24,6 процентке өскөн.

Импорту географиялык бөлүштүрүүдө 51,3 процент КМШ өлкөлөрүнө туура келет. Бул жерде Россия жана Казакстан эң чоң үлүштү ээлейт. Россиядан импорт 20 процентке өскөн, Казакстандан импорт 35,5 процентке көбөйгөн. Алыскы чет өлкөлөрдүн ичинен товарларды негизги берүүчүлөрдөн болуп, мурдагыдай эле, Кытай, АКШ, Германия жана Түркия мамлекеттери калууда.

3.4.2. ИЧКИ СУРОО-ТАЛАП

Өндүрүштүн өнүгүшүнө жана калктын кирешелеринин жогорулашына түрткү бере турган, Кыргызстандын экономикасынын учурдагы өнүгүү этабында ички суроо-талаптын кеңейиши көп учурларда, өндүрүштүн канчалык товар чыгара алуу деңгээлине көз каранды. Мисалы, айыл чарба продукциясынын жарымына жакыны өз керектөөлөрүн камсыз кылуу үчүн иштеп жатышкан өздүк жеке чарбаларда өндүрүлөт.

Товардык өндүрүшүн жүргүзүү товар жүгүртүүнүн кеңейишине, акчага карата суроо-талаптын күчөшүнө, ички рыноктун өнүгүшүнө алып келет. Эмгек өндүрүмдүүлүгүн арттырууга жана товардык массаны сунуштоого өбөлгө түзгөн өзүнчө бир багыт пайда болууда.

Өнөр-жай секторунда товардуулуктун жогорулоосу менеджменттин сапатынын жакшыртуусуна, ачык жана кыйыр түдөгү

жеңилдиктердин жана субсидиялардын бара-бара азайтылышына, акчалай эмес эсептешүүлөрдү минимумга чейин кыскартууга, мамлекет тарабынан экономиканы башкаруунун рыноктук инструменттеринин түптөлүшүнө байланыштуу.

Товар алмашуунунун кеңейишинин маанилүү элементи болуп, сооданын өнүгүшү саналат. Дүң рынокторун түзүү ресурстардын бир жерге топтолушу үчүн кызмат кылат. Сооданын өнүгүшү республиканын региондорунун ортосунда соода жүргүзүүнүн кеңейишине жана тереңдешине кызмат кылаар эле. Учурда соода негизинен республиканын борборунда топтолгон.

Рынок экономикасынын чөйрөлөрүнүн кеңейишине жана тереңдешине жараша калктын кирешелерин арттыруу мүмкүнчүлүгү пайда болот. Кирешенин өсүшү менен кийинчерээк, кредиттик ресурстарга жана инвестицияларга трансформациялоого тийиш болгон өздүк жыйымды топтоо мүмкүнчүлүгү келип чыгат. Ресурс массасынын топтолушу капитал рыногун түптөөгө алып келиши зарыл. Капитал рыногу акча ресурстарын тартууга жана натыйжалуу иштеген менчик ээлеринин пайдасына капиталдын агылып киришине өбөлгө түзөт. Ошентип, өзөктүү түйүн: экономиканы монетизациялоо - акча жана кредиттик рыноктун тереңдешти - фондулук рыноктун түптөлүшү чиленип кетүүгө тийиш.

3.4.2.1. ЖЕКЕ КЕРЕКТӨӨЛӨР

Улуттук статистика комитетинин алдын-ала маалыматтары боюнча калктын акчалай кирешелери 2001-жылдын январь-сентябрь айларына салыштырганда 7 процентке өскөн. Мында, колдо болгон реалдуу киреше 4,5 процентке өскөн. Калктын акчалай чыгашалары 5,8 процентке көбөйгөн. Чекене товар жүгүртүү 9,6 процентке өсүшкө ээ болгон.

3.4.2.2. МАМАЛЕКЕТТИК ЧЫГАШАЛАР

Мамлекеттик бюджеттин кирешелери жана чыгашалары 2001-жылдын тогуз айына салыштырганда тиешелүүлүгүнө жараша, 19,1 жана 26,8 процентке көбөйгөн. Мында, эмгек акыларды төлөөгө чыгашалардын өсүшү 19,1 процентти түзгөн. Капиталдык салымдар жана бюджеттик каражаттардын эсебинен ремонттоо 53,3 процентке көбөйгөн. Мамлекеттик ишканаларга субсидиялар 26,6 процентке арткан.

3.4.2.3 ИНВЕСТИЦИЯЛАР

Улуттук статистика комитетинин ыкчам маалыматтарына ылайык, капиталдык салымдардын көлөмү 2001-жылдын январь-сентябрь айларына салыштырганда салыштырмалуу баада 13,3 процентке кыскарган. Суроо-талап жана сунуш тарабынан инвестициялык капиталга болгон чектөө орун алган. Сунуш тарабынан финансы рыногунун өнүкпөгөндүгүн жана финансы капиталынын тартыштыштыгын атоого болот. Суроо-талап тарабынан көпчүлүк өндүрүүчүлөрдүн иш алып баруусу, рыноктук экономиканын талаптарына ылайык келбегендиги кармап турууда. Ошондуктан, учурда ири капиталдык салым-

дарды талап кылбаган орто жана чакан ишканалар активдүү өнүгүүдө.

Инвестициянын көлөмүнүн жогорулашы стратегиялык маселе болуп саналат. Инвестициялык климатты жана Кыргызстанда инвестиция үчүн ыңгайлуу жагдайды түзүү боюнча чон аракеттер көрүлүүдө. Ал үчүн мыйзам актыларды өркүндөтүү, инвестицияларды тартуу боюнча уюштуруучулук инфраструктураны түзүү, ишкердик аракеттерди жүзөгө ашыруу үчүн чектөөлөрдү жана тоскоолдуктарды кыскартуу боюнча иш-чаралар жүзөгө ашырылууда.

Бирок, программаларды иштеп чыгууда инвесторлордун ар бир категориясы өзүнө тиешелүү мүнөздөмөлөрү менен эске алынышы зарыл. Стратегиялык инвесторлорду биринчи кезекте, өз ишинин чөйрөсүн кеңейтүү мүмкүндүгү жана жаны рынокторго ээлик кылуу кызыктырат. Потенциалдуу рыноктун масштабдарынан сырткары алар үчүн өндүрүштүн жогорку маданияттуулугу, жумушчу күчүнүн жогорку денгээли жана инфраструктуранын болушу эң эле зарыл.

Тике инвестицияларды жүзөгө ашырышкан инвесторлор биринчи кезекте, тобокелдиктүү каржылоо объектилерине көңүл бурушат. Аны капитализациялоону жогорулатуу жана бир нече жылдан кайин кайра сатуу максатында фирмаларды сатып алуу алардын ишинин максаты.

Портфельдик инвесторлорду өз милдеттенмелери боюнча туруктуу төлөөгө жөндөмдүү компаниялар кызыктырат. Инвестордун спецификалык өзгөчөлүктөрүн эске алуу, инвестицияларды тартуунун таасирдүүлүгүн арттырууга өбөлгө түзөт. Ушуга байланыштуу, ички ресурстарды топтоо жана мобилизациялоо бир кыйла актуалдуу орунду ээлейт. Инвестордун жогоруда келтирилген типологиясында портфельдик жана тобокелдиктүү инвесторлордун иши үчүн шарттарды түзүп берүү зарылчылыгы таңууланууда.

3.4.3 ӨНДҮРҮЛҮП АЛЫНГАН ИЧКИ ДҮҢ ПРОДУКТ

Үстүбүздөгү жылдын тогуз айы ичинде ички дүң продукт 2,6 процентке кыскарган. Айыл чарбасында өсүш арымы 0,9 процентти түзгөн. Аба ырайы менен шартталган өндүрүштүн түшүшү токтогон. 2001-жылдын тиешелүү мезгилине караганда дан-эгиндер көп жыйналган. Алгылыксыз баа конъюнктурасына байланыштуу иштетилбеген пахтанын жана тамекини өндүрүү кыскаргандыгы байкалган. Жер-жемиштерди өстүрүп алуу төмөндөгөн.

Мал чарбасында, эт-сүт продукциясын жана жумуртканы өндүрүүнү жогорулатуу тенденциясы сакталып калган. Өткөн жылдын тиешелүү мезгилине караганда тирүү салмактагы эт бир топ көбүрөөк өндүрүлгөн. Жүн бир азга аз кыркылып алынган.

Өнөр-жайында өндүрүштүн түшүшү уланууда жана ал 17,3 процентти түзгөн. Экинчи кварталдагыдай эле ал негизинен түстүү металлургиянын жана электроэнергетикасынын абалы менен шартталган. Түстүү металлургиянын дүң кошумча наркынын кыскаруусу ири ишканада - "Кумтөр Оперейтинг Компаниде" болгон кырсыктын кесепетинен келип чыккан. Түстүү металлургия-

ны жана электрэнергияны өндүрүүнүн көлөмү тиешелүүлүгүнө жараша, 32 жана 16,9 процентке кыскарган.

Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча үстүбүздөгү жылдын үчүнчү кварталында республикада 4,2 миң жаны юридикалык жактар жана жеке адамдар каттоодон өтүшкөн. Алардын 39,4 проценти айыл-чарбасында түзүлгөн. Сооданын үлүшү 25,5 процентти түзөт, кызмат көрсөтүүлөргө жана кайра иштетүү өнөр-жайына тиешелүүлүгүнө жараша, 9,2 жана 7,4 процент туура келет.

4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫНЫН АКЧА КРЕДИТ САЯСАТЫНЫН МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

4.1. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНК БАШКАРМАСЫНЫН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

Улуттук банк Башкармасы милдеттүү резервдик талаптарды эсептөөдө колдонулуучу доллардын алмашуу курсу тууралуу чечим кабыл алды, ал чечимге ылайык 2002-жылдын 30-сентябрынан 2003-жылдын 1-июнуна чейинки мезгил аралыгында милдеттүү резервдик талаптарды эсептөө үчүн АКШ долларынын алмашуу курсу 1 доллар үчүн 46,5 сом өлчөмүндө белгиленген (2002-жылдын 27-сентябрындагы №41/3 токтому). Аталган алмашуу курсу чет өлкө валютасындагы депозиттер үчүн милдеттүү резервдик талаптарды эсептөөдө колдонулат.

4.2. АКЧА-КРЕДИТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ КОМИТЕТИНИН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

Отчеттук жылдын үчүнчү кварталы ичинде акча-кредиттик жөнгө салуу Комитети ликвиддүүлүктү тескөө максатында рынокто операцияларды жүзөгө ашырган. Июль айында жана август айынын экинчи декадасынан тартып үстөк ликвиддүүлүктү алып салуу максатында акча-кредиттик жөнгө салуу Комитети мамлекеттик реструктуризацияланган займдын облигациялары менен РЕПО кайтарым операцияларын жүргүзүүнү активдештирүү чечимин кабыл алган. Үстүбүздөгү жылдын август айынын экинчи жарымында жана сентябрь айында банктардын улуттук валютадагы ресурстарга суроо-талаптарын канааттандыруу максатында чет өлкө валюталарын сатып алуу боюнча интервенциялар жүзөгө ашырылган. Улуттук банк, банк системасындагы ликвиддүүлүктүн өзгөрүлмөлүүлүгүн жөнгө салуу максатында үчүнчү кварталда "овернайт" кредиттерин берген, чет өлкө валютасы менен СВОП операцияларын жүргүзгөн. Экинчи кварталдагыдай эле, Улуттук банктын ноталарын жайгаштыруу боюнча бир катар аукциондор катышуучулардын санынын жетишсиздигинен улам, өткөрүлбөгөн катары таанылган.

4.3. 2002-ЖЫЛДЫН ҮЧҮНЧҮ КВАРТАЛЫ ИЧИНДЕГИ ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДИ ИЛИКТӨӨЛӨР ЖАНА 2002-ЖЫЛДЫН ТӨРТҮНЧҮ КВАРТАЛЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫ БОЛЖОЛДООЛОР

Учурда, экономика үч сегменттен турат. Ири өнөр жай ишканалары акционерлөө процедурасынан өтүшкөн болсо да, алардын көпчүлүгүндө мамлекеттин катышуу үлүшү жана анын таасири олуттуу деңгээлде сакталып калууда. Бул ишканалар рынок шарттарында иштеп турса да, алардын иш алып баруусун толук рыноктук деп эсептөө мүмкүн эмес. Атап айтканда, муну алардын финансылык көрсөткүчтөрү: алган пайдалары төлөбөгөндүк көрсөткүчтөрү айгинелеп турат. Адетте, бул жагдай ишканалар өзүнө турган наркынан төмөн баада кызмат көрсөтүп жаткандыгына байланыштуу. Ошону менен бирге эле, өзүнө турган нарктын жогорку деңгээли негизги фондулардын пайдалануудан ка-

луусунан гана эмес, ушул ишканалардагы менеджменттин абалы менен да шартталган.

Негизинен, чакан жана орто бизнестин чарба жүргүзүүчү субъектилери катары иш алып барган жеке бизнес активдүүлүгүн арттырууда. Экономикага тийгизип жаткан таасирине жараша алардын салымын ири ишканалар менен салыштырып көрүүгө болот. Негизинен алганда, ички жана тышкы тең салмактуулукту мүнөздөгөн көрсөткүчтөр - инфляция менен алмашуу курсу - Улуттук статистика комитетинин маалыматтарына ылайык, өндүрүштүн түшүп кеткендигине карабастан, оң динамиканы далилдеп көрсөтүүдө. Бул сектордо монополия жок, ал эми атаандаштык байкалууда. Башкача айтканда, экономиканын жеке сектору рыноктук экономиканы мүнөздөп көрсөтүүдө.

Айыл чарбасы жөнүндө сөз кыла турган болсок, жер рыногунун пайдубалы жаңыдан түптөлүүдө. Өндүрүлүп алынган азык-түлүктөрдүн олуттуу үлүшү майда товардык өндүрүштү жүзөгө ашырып келген өзүмдүк жеке чарбаларга туура келүүдө. Ал азырынча өндүрүштүн аз натыйжалуу бөлүгүн мүнөздөөдө.

Рынок экономикасы теория жүзүндө алганда бартердик шарттарда да орун алышы мүмкүн. Бирок, азыркы жагдайда мындай экономиканы иш жүзүндө элестетип көрүү кыйын. Рыноктук экономика өнүккөн товардык жана акчалай жүгүртүүнү талап кылат. Өнүгүш шартына жараша акча экономикасы кредиттик экономикага өзгөртүп түзүлөт, б.а. өндүрүштү кеңейтүүгө керектөө келип чыккан шартта өздүк каражаттар жетишсиз болуп калат.

Реалдуу сектордун сунуш кылынган түрү жакынкы келечекте учурдагы абалга жана экономиканы монетизациялоо тенденциясына баа берүүгө мүмкүндүк берет. Рыноктук секторду кеңейтүү жана чындоо арымы олуттуу параметрлерден болуп саналат. Жер рыногун өнүктүрүүнү башкы багыт деп атоого болот. Жерди товарга айландыруу, өндүрүштүн натыйжалуулугун арттыруу, пайдаланылбай жаткан ушул булакты экономиканын өсүшүнүн негизги булагына айландыруу үчүн зарыл.

Майнаптуу иштеген менчик ээсин калыптандыруу финансы рыногун түзүүсүз мүмкүн эмес. Учурда, кредиттөө эл аралык линиялар, банктар жана микрокредиттик уюмдар аркылуу жүзөгө ашырылууда. Алар албетте, өндүрүштүн масштабынын кеңейишине өбөлгө түзүүдө, бирок, өндүрүш натыйжалуу иштеп кетүүсү үчүн капиталдын агылып кирүүсү өтө зарыл. Акчага суроо-талаптын артышы жана акча ресурстарынын капиталга айланышы бири-бирине байланыштуу экендиги айдан ачык жана алар капиталды сунуштоону билдирет. Капиталга суроо-талап биринчи кезекте, аны пайдалануунун мүмкүн болушунча натыйжалуулугу менен шартталган. Инвестор чечим кабыл алышы үчүн, анын колунда фирманын рыноктук наркы жөнүндө маалымат болушу зарыл. Бул максатта фирманын акциялары жана облигациялары жүгүртүлгөн фондулук рынок кызмат кылат.

Экономиканын учурдагы абалында объективдүү жана субъективдүү себептерден улам банк кредити жүгүртүү каражаттарын кредиттөөдө крөктөөлөрдү толук камсыз кыла албай жатат. Ал эми негизги фондуларга узак мөөнөттүү инвестициялар жөнүндө дегеле айтуунун зарылчылыгы жок. Ушуга байланыштуу корпоративдик облигациялар рыногун өнүктүрүү бир кыйла

келечектүү. Бир катар учурларда корпоративдик облигацияларды чыгаруу банк кредиттерине караганда айрым өзгөчөлүктөргө ээ. Ал мүлктүк укуктарды өзгөрүүсүнө байланыштуу эмес, фирманын рыноктук аброюун түптөөгө жана анын ишинин ачык-айкындуулугун арттырууга гана өбөлгө түзөт.

Экономиканын учурдагы абалын дал ушул көз караштан кароо зарыл. Акча сунушунун өсүшү республикада КМШга кирген башка өлкөлөргө караганда бир аз кечендеп баштаган экономиканы монетизациялоону чагылдырат. Бул, жүгүртүүдөгү акча товардык массага дал келип инфляциянын күчөшүнө, улуттук валютанын курсуна басым жасашына алып келбесе коркунучтуу дурбайт.

Улуттук валютанын курсунун чындалуусу чет өлкө валютасынын агылып кирүүсү анын агылып чыгусунан артып турушу фактысын чагылдырууда. Бул, реструктуризациялоону жүргүзүүнүн натыйжасында тышкы карызды тейлөө боюнча төлөөлөрдүн олуттуу кыскаруусуна байланыштуу. Мындан тышкары, чет өлкө валютасынын агылып кирүүсүнүн булактарынын бири болуп республиканын чет өлкөлөрдө иштеп жаткан жарандарынын трансферттору саналат. Тышкы соодалык операцияларда бартедик операциялардын үлүшүнүн кыскаруусунун туруктуу тенденциясы байкалууда. Улуттук банк үчүнчү кварталда валюта рыногунда интервенцияларды жүргүзгөн жана алар АКШ долларынын курсунун кескин төмөндөшүнө бөгөт коюуга багытталган, анткени сомдун бир кыйла чындалуусу экспорттун аттандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн жокко чыгарылышына алып келиши мүмкүн. Мындан тышкары, жүргүзүлгөн операциялар Улуттук банктын эл аралык резервдерин көбөйтүүгө мүмкүндүк берген.

Акча сунушунун көбөйүүсү депозиттин өсүшүндө да байкалган. Бул жерде, депозиттердин көбөйүүсү эсептик счетторго туура келгендигин жана алар ишкер активдүүлүктүн күчөшүн жана көмүскө экономикадан чыгууну чагылдыра тургандыгын баса белгилеп кетүү арыл, анткени эсептешүүлөр накталай жүргүзүлбөстөн банк системасы аркылуу жүргүзүлөт. Ушул категорияга киргендердин ичинен чет өлкө валютасындагы депозиттер басымдуу, бул экономикалык агенттердин маанайын чагылдырат. Сактык депозиттердин категориясы банк системасына карата ишенимдин анчалык бекемдебей жаткандыгын чагылдырууда. Албетте, калктын банктарга карата мамилеси оңолгон шартта, депозиттердин агымы алда канча көп болмок. Акча сунушунун туруктуу өсүшү, инфляциянын төмөндүгү жана чет өлкө валютасына карата суроо-талап мүмкүн болушунча узак мөөнөткө каралган мамлекеттик казна векселдерин чыгарууну кеңейтүү үчүн бир кыйла ыңгайлуу. Ошондой эле, жүгүртүү мөөнөтү 2-3 жылга каралган улуттук валютадагы облигациялар чыгарылышы мүмкүн.

Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталы үчүн инфляция боюнча баяндамада болжолдонгондой, тогуз айдын жыйынтыгы боюнча айыл чарбасы өсүштүн оң арымында бара жатат. Төмөндөө арымы басандаган болсо да өнөр жайынын түшүшү сакталып калууда. Бир аз жогорулоодон кийин бензинге баа турукташкан.

Улуттук банктын болжолдоолоруна ылайык, төртүнчү кварталда керектөө баалары үчүнчү кварталдагыга караганда 2,4-2,5 процентке көбөйөт. Ирак мамлекетине карата жагдайдын өөрчүшү дүйнөлүк финансылык рынокторго жана мунайзат рыногуна олут-

туу таасир тийгизиши мүмкүн. Мунайзаттарына баанын жогорулоосу акырында келип республикадагы мунайзат продукцияларына карата баага да таасирин тийгизиши мүмкүн. Монетизациялоо процесстери кийинчерээк инфляциянын тездеп кетишинин белгилүү бир тобокелдиги орун алып жаткандыгына карабастан, улантылмакчы.